

Col·lecció d'assaig
ARGENT VIU

DIRECCIÓ

Carme Vidalhuguet

LLUÍS MARTÍNEZ SISTACH

LAÏCITAT I LAÏCISME
EN L'OCCIDENT EUROPEU


Pagès editors
LLEIDA, 2018

© del text: Lluís Martínez Sistach, 2018
© del pròleg: Francesc Torralba Roselló, 2018
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2018
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: setembre de 2018
ISBN: 978-84-9975-999-9
DL L 670-2018
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

— imprès a **lleida** —

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

ÍNDIX

Pròleg de Francesc Torralba.....	9
1. Un tema a la palestra.....	17
2. El dret fonamental de llibertat religiosa	21
3. La laïcitat de l'Estat positiva i oberta	31
4. Separació i cooperació entre l'Església i l'Estat.....	45
5. Fonament cristià de la laïcitat.....	51
6. Laïcitat i laïcisme: dues postures davant de la religió	59
7. Models de relacions Estat i religions.....	69
8. Laïcitat de l'Estat i legitimitat de l'ètica religiosa ..	75
9. Servei que presta la religió a les persones i a la societat.....	81
10. Es va cap a una societat laica?.....	93
11. Símbols religiosos en llocs públics	101
12. La llibertat religiosa és garantia de la pau social	111
13. Anunciar Jesucrist en una societat pluralista	121

PRÒLEG

Em plau prologar aquest llibre que ens regala el doctor Lluís Martínez Sistach i que recull el seu *Discurs d'ingrés* a la Reial Acadèmia Europea de Doctors pronunciat el desembre de 2017.

Com podrà degustar el lector, l'autor ens regala una reflexió especialment punyent en el nostre temps. Afronta un dels debats més apassionants en aquest primer decenni del segle XXI, a saber, el de l'encaix de les tradicions religioses en les societats postmodernes. Hi explora diferents temàtiques que hi estan entreligades, com la relació entre les confessions religioses i els estats, els models de relació que s'hi poden donar i, a la vegada, proposa una laïcitat oberta i positiva seguint el magisteri del papa emèrit Benet XVI i del papa Francesc.

L'autor ens convida a entrar en aquesta reflexió filant prim i distingint termes que, a priori, semblen anàlegs, però que no ho són. La laïcitat és una concepció moderna i occidental de l'organització política de la societat, segons la qual l'Estat, en tant que encarnació de la sobirania popular dins d'un territori i com a institucionalització jurídica que regula la convivència en aquella comunitat, està per sobre de qual-sevol poder social i, de manera particular, de totes les insti-

tucions que gestionen les creences i “el món del sentit últim” com són les religions positives, les tradicions simbòliques i les filosofies.

El principi jurídic de la laïcitat obliga l'Estat a respectar i fer respectar el pluralisme de creences que existeix en la societat civil, prohibeix que qualsevulla persona pugui ser discriminada per les seves creences, en garanteix al ciutadà el dret a l'exercici privat i públic i, en contra del gal·licanisme, reconeix a cada confessió o bé organització social el dret a organitzar-se d'acord amb els seus principis. El límit que estableix la laïcitat és, bàsicament, el principi d'ordre públic i que l'exercici d'aquests drets no lesioni els Drets de l'Home, actualment tutelats en els sistemes jurídics de les societats obertes.

El laïcisme, tal com el desenvolupa el doctor Lluís Martínez Sistach, és aquella actitud que exclou o pretén excloure la presència del fenomen religiós no solament de les institucions de l'Estat, sinó també de qualsevol àmbit polític, social, cultural, econòmic, educatiu o sanitari de la societat. Pretén impedir l'expressió de la vivència religiosa més enllà dels límits de la privadesa. El laïcisme suposa, tant avui com en el passat, que la religió no és un factor enriquidor de la convivència humana: defensa que allò religiós queda circumscrit en l'àmbit de les consciències individuals, sense permetre-li cap rellevància pública.

El laïcisme, que admet diferents formes, és sempre una vulneració de la llibertat de creences i d'expressió de les creences en el marc social. Tal com mostra l'autor, al llarg del llibre, la laïcitat es diferencia clarament dels estats confessionals, que són aquells que assumeixen com a pròpia una religió de l'Estat o especialment tutelada per l'Estat. A dife-

rència de l'Estat confessional, hi ha l'Estat aconfessional que és aquell que no assumeix cap religió com a pròpia, sense que això vulgui dir que no pugui establir pactes, acords, concordats amb algunes comunitats religioses que hi ha en el seu si. En l'extrem oposat del laïcisme hi ha el confessionalisme que consisteix en l'esforç per part de les autoritats públiques o d'alguns grups socials per imposar a tots els ciutadans les conviccions i les obligacions religioses d'una comunitat concreta.

Tal com diu el doctor Lluís Martínez Sistach, de l'Estat cal esperar la neutralitat, però no entesa com un distanciament de totes les creences, sinó com la negativa a optar per una d'elles en detriment de les altres, però a la vegada amb el compromís actiu en la tasca d'articular de tal manera les institucions públiques que tots els ciutadans puguin expressar serenament la seva identitat.

Privatitzar les religions i les diferents morals no és la solució, perquè les persones tenen dret a expressar la seva identitat en públic, sempre que no atempti contra els mínims de l'ètica cívica. Tampoc és bona consellera en aquest tema aplicar l'heurística del temor, la tendència a espantar amb el fonamentalisme i així reprimir qualsevol expressió de fe religiosa identificant, fatalment, religió amb fonamentalisme.

L'autor critica, amb encert, aquesta tendència vigent en el laïcisme de voler enclaustrar la vivència religiosa i la seva expressió en l'àmbit estricte de la privadesa. Enfront d'aquesta voluntat d'encerclament, reivindica la llibertat religiosa i la llibertat d'expressió com a drets inalienables del ciutadà, com a conquestes de la modernitat que, en cap cas, poden ser esbandides.

Contra l'actitud laïcista, cal fer veure que la fe religiosa és part essencial de la mentalitat del creient i de la cultura dels pobles. En aquest sentit, no es pot actuar com si no existís, ni se la pot recloure en la vida pròpiament privada sense mutilar la vida real dels ciutadans, sense pertorbar el patrimoni cultural de la societat, sense traspassar els límits i les atribucions d'una autoritat justa i justament exercida.

Al llarg del llibre, el doctor Lluís Martínez Sistach desenvolupa i comenta la doctrina catòlica sobre la laïcitat que parteix de dues paraules claus: *autonomia* i *col·laboració*. Autonomia no significa autosuficiència, però tampoc dependència. Significa regir-se per la pròpia llei, tenir competència en el terreny de les qüestions temporals, però, en la mesura en què aquesta autonomia és relativa i circumstancial, necessita d'elements exteriors per créixer i desenvolupar-se.

La mateixa idea de col·laboració és objecte d'una defensa expressa en el magisteri de Joan XXIII i Pau VI, continuant amb els textos conciliaris i prolongat després en el magisteri postconciliar. En *Pacem in terris*, Joan XXIII defensa que els catòlics col·laborin de múltiples maneres amb els cristians separats de la Santa Seu amb els altres homes, en la construcció d'un món nou. Dels creients, es diu a *Gaudium et Spes*, que col·laborin disposats amb els homes que persegueixin els mateixos fins i que procurin col·laborar activament amb els germans separats i amb tots aquells homes que tenen set autèntica de pau.

La col·laboració es defensa especialment en el camp social, en la lluita contra la fam, la ignorància i les malalties i, més globalment, en la tasca de construir un món més humà i fraternal. D'aquí es desprèn que la col·laboració ha d'exercir-se

amb tota classe de persones, institucions públiques i privades, governs, organismes internacionals, comunitats cristianes no catòliques i religions no cristianes.

La invitació al diàleg i a la col·laboració dels cristians amb tots els ciutadans suposa el reconeixement per part de l'Església de la participació de tots en la tasca de descobrir la veritat i la instauració dels valors; suposa igualment el reconeixement de la legitimitat de la presència dels creients en plataformes i organitzacions dirigides per persones d'altres creences o no creients, i suposa, finalment, la legitimitat de la presència dels no creients en obres, plataformes i organitzacions dirigides per creients.

Aquesta idea de laïcitat basada en l'autonomia i en la col·laboració permet portar a terme aquesta tasca en diàleg amb els homes i dones de bona voluntat, seguint els principis del diàleg que tan bellament va exposar Pau VI a *Ecclesiam suam*: claredat, prudència, afabilitat i confiança.

Al llarg del seu assaig, el doctor Lluís Martínez Sistach es mostra partidari d'una laïcitat positiva i es declara contrari a tot intent de reduir el fet religiós i, per extensió, espiritual, al marc de la privadesa, en el benentès que entenem que aquesta reducció a l'esfera tancada de la llar comporta una substancial pèrdua per a la societat i per l'Estat liberal des de moltes perspectives.

Un altre aspecte especialment interessant que el lector trobarà en aquest llibre és la reflexió sobre el diàleg entre religions i les seves condicions de possibilitat. En les societats postmodernes secularitzades, la diversitat religiosa, cultural i ètnica és un factor que va *in crescendo*. Com a conseqüència dels fluxos migratoris i de la llibertat de creences i de pensa-

ment, les societats esdevenen progressivament un Tot plural, un mosaic de tendències i de comunitats morals i religioses que han d'aprendre a viure conjuntament.

La pluralitat religiosa, cultural, lingüística, ètnica i social inherent a la nostra societat requereix que existeixi una neutralitat per part dels poders públics. Neutralitat, però, no significa indiferència i, encara menys, deixadesa. En les societats postmodernes, el poder polític és autònom i independent del poder religiós i, com a tal, no pot ingerir-se, ni involucrar-se en l'esfera religiosa.

La mateixa doctrina de la separació entre el poder polític i religiós s'aplica a les tradicions religioses. Tampoc elles no poden envair, ni ingerir-se en l'activitat de l'Estat, menys encara determinar la seva política, la seva agenda, les seves prioritats i decisions. Les tradicions religioses són actors socials i, com a tals, tenen veu pública i ple dret de manifestar-la públicament amb relació a qualsevol qüestió d'interès humà, però han de respectar l'autonomia del poder polític.

En la gran majoria de països democràtics i lliures, la separació entre el poder polític i el religiós és un fet clarament manifestat en les seves respectives cartes magnas, però aquesta separació permet diferents claus interpretatives. L'Estat pot ser neutre, però, a la vegada, pot protegir i afavorir el fenomen religiós globalment considerat perquè el considera positiu per al bé social. També pot ser neutre, però, en canvi, ignorar o, fins i tot, arraconar el fenomen religiós que es manifesta en el si de la societat per considerar-lo un element tòxic des del punt de vista social.

La neutralitat envers les diverses comunitats religioses significa que, com a tal, l'Estat no adopta cap confessió en concret, però tampoc cap ideologia o convicció de tipus laic.

Como recorda Lluís Martínez Sistach en les pàgines d'aquest llibre, l'Estat no és neutre des d'un punt de vista axiològic. Els valors que sostenen les societats obertes i fan possible la participació i el joc democràtic són uns valors ètics determinants que són els vertaders puntals o pilars de l'Estat de dret. El valor de la llibertat, de l'equitat, de la dignitat inherent de tot ésser humà, de la privacitat, de la solidaritat, el valor inviolable de tota vida humana són valors que es donen per descomptat en les societats obertes, però que solament es mantenen vius, de generació en generació, si són objecte d'una transmissió efectiva i real. Aquest conjunt de valors són l'essència prepolítica de les societats obertes, el seu *background* o el que els pensadors alemanys en diuen el seu *Hintergrund*.

En definitiva, tal com suggereix l'autor al llarg de l'obra, les societats contemporànies han de desenvolupar el coneixement ètic i polític que els permeti adequar, de manera justa i estable, la diversitat moral, espiritual i cultural que les anima. Els qui defensen visions del món com els grans monoteismes històrics, les religions orientals, l'eclecticisme espiritual, les espiritualitats autòctones, l'ateisme militant o bé l'agnosticisme han d'aprendre a conviure i, idealment, a establir llaços de solidaritat.

L'autor defensa, amb vehemència, el diàleg entre comunitats religioses distintes entre si i entén que és bàsic en les societats postmodernes secularitzades. És l'única manera de combatre la fragmentació i la marginació, però també de neutralitzar tòpics i prejudicis negatius que s'alimenten des de la ignorància i el desconeixement de l'altre.

Per a poder dialogar i establir una relació fluïda les unes amb les altres, cal cercar pretextos, ocasions per trobar-se i fer activitats conjuntament. A la vegada, cal superar vells estereotips i disposar-se a hostatjar la paraula de l'altre i aprendre d'ella. En aquest exercici dialògic, els ciutadans aprenen valors de la tradició aliena, eixamplen la seva visió del món, dilaten el seu cosmopolitisme i tot això té conseqüències beneficioses per al capital social.

En definitiva, el llibre que tinc el goig de prologar afronta, amb serenitat i amb un subtil raonament, una qüestió que, amb freqüència, aixeca passions i enverinades discussions. Fonamenta el seu discurs en una raó jurídica sòlida i, a la vegada, estableix nítides diferències que permeten desenvolupar un model de laïcitat positiva i oberta per al present i per al futur. Això, però, exigeix, tant a l'Estat com a les tradicions religioses, una actitud d'humilitat i una disposició al mutu aprenentatge.

Francesc TORRALBA ROSELLÓ
Reial Acadèmia Europea de Doctors